ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551: ศึกษาการกระทำที่เป็นความผิดแต่มีเหตุยกเว้นโทษ

Execution Issues of The Anti-Trafficking in Persons Act B.E. 2551, Study Cases of Offence, But No Penalty

ชาติชาย วิริยะเจริญกิจ [1], พีรพจน์ ปิ่นทองดี [2]

บทคัดย่อ

ปัญหาการค้ามนุษย์ถือได้ว่าเป็นปัญหาสำคัญที่มีมาอย่างยาวนานซึ่งไม่ได้เป็นปัญหาเฉพาะแต่ในประเทศไทย แต่ถือว่าเป็นอาชญากรรมระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นในทุกประเทศทั่วโลก ดังนั้นจึงมีความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่อขจัดปัญหาการค้ามนุษย์เพราะถือเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีทั้งในความร่วมมือระหว่างประเทศ และระดับภูมิภาค โดยเข้าร่วมในความตกลงแบบทวิภาคีและพหุภาคี ในส่วนกฎหมายภายในประเทศไทยได้มีบทกฎหมาย หลายประการเพื่อเป็นมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 เป็นต้น

ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560 ได้กำหนดบทบัญญัติการกระทำที่เป็นความผิดแต่มีเหตุยกเว้นโทษหรือศาลใช้ดุลพินิจไม่ลงโทษได้ ในกรณีที่ผู้บุพการีให้ผู้สืบสันดานทำงานหรือให้บริการที่เข้าลักษณะความผิดค้ามนุษย์ เพราะเหตุความยากจนเหลือทนทาน หรือเมื่อพิจารณาถึงสภาพความผิด หรือเหตุอันควรปรานีอื่นแล้ว ศาลจะไม่ลงโทษผู้กระทำความผิดเลยก็ได้

บทกฎหมายดังกล่าวเป็นการขัดขวางต่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ ทำให้ผู้เสียหายไม่ได้รับการเยียวยาความเสียหาย ผู้กระทำผิดไม่ยำเกรงต่อกฎหมายและเป็นช่องทางทุจริตในกระบวนการนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ

คำสำคัญ: การป้องกันและปราบปราม, การบังคับใช้กฎหมาย, การค้ามนุษย์, พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์

Abstract

Not only trafficking in persons is a significant problem in Thailand, but also it has long been a serious crime around the world. International cooperation occurs in order to combat such violation of human rights. Internationally, Thailand has joined both bilateral and multi-lateral collaboration and cooperation. Domestically, Thailandenforces laws, in particular, the Anti-Trafficking in Persons Act B.E2551 (2008) and the Anti-Trafficking in Persons Act (No.3) B.E. 2560 (2017) for the elimination of trafficking.

[1] อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์และพลศึกษา คณะศิลปะศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร โทร 086-232-3597 E-Mail : mchatchay@gmail.com

[2] อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์และพลศึกษา คณะศิลปะศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร โทร 089-201-6966 E-Mail : Phot_b@hotmail.com

According to theAnti-Trafficking in Persons Act (No.3) B.E. 2560, the ascendants, who force their own descendants into such crime due to absolute poverty or other extreme difficulties, are found guilty but not liable to punishment.

Such legislation becomes one of the hurdles to prevent and suppress trafficking in persons in Thailand. Trafficking victims do not receive adequate treatments; the criminals are not afraid of laws. In addition, this loophole in the law allows corruption during prosecution processes.

Keywords: Prevention and Suppression, Law Enforcement, Trafficking in persons, AntiTrafficking

บทนำ

ประเทศไทยได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาการค้ามนุษย์โดยไทยถูกจัดให้อยู่ในระดับ Tier 3 (หลังจากติดอยู่ในกลุ่ม Tier 2 Watch List มานานถึง 4 ปี ติดต่อกัน) จึงถือว่าเป็นประเทศที่มีสถานการณ์การค้ามนุษย์ในระดับเลวร้ายที่สุด (โชติกา ชุ่มมี, 2558) ต่อมารัฐบาลไทยได้ประกาศให้การปราบปรามการค้ามนุษย์เป็นวาระแห่งชาติ ตั้งแต่ปี 2558 และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ซึ่งมีความรุนแรงและซับซ้อนมากยิ่งขึ้นนั้น แต่ประเทศไทยมีข่าวเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ หรือการใช้แรงงานที่ผิดกฎหมายเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตามรายงานสถิติการจับกุมคดีที่เกี่ยวกับการค้ามนุษย์ในประเทศไทย รัฐบาลรายงานว่าได้ดำเนินการสืบสวนคดีเกี่ยว กับการค้ามนุษย์ 317 คดี (เทียบกับ 280 คดี ในปีพ.ศ.2557) โดยดำเนินคดีผู้ค้ามนุษย์ 242 ราย (เทียบกับ 155 ราย ในปี พ.ศ.2557) และพิพากษาลงโทษนักค้ามนุษย์ 241 ราย (เทียบกับ 104 ราย ในปีพ.ศ.2557) (สถานทูตสหรัฐอเมริกา, 2557) จากข้อเท็จจริงสถานการณ์เกี่ยวกับคดีต่างๆ จำนวนคดีมีมากขึ้น และเจ้าหน้าที่รัฐถูกกล่าวหาว่ามีส่วนสมรู้ร่วมคิดในการค้ามนุษย์เพิ่มมากขึ้น เช่นคดีการซื้อบริการทางเพศมีการพาดพิงไปถึงข้าราชการระดับสูงของบ้านเมืองในฐานะผู้รับซื้อบริการ ซึ่งหลายครั้งเมื่อมีการตรวจสอบ และสอบสวน ก็พบว่า มีคนในเครื่องแบบนักการเมืองอยู่เบื้องหลังขบวนการค้ามนุษย์ดังกล่าว ตลอดจนมีเจ้าหน้าที่รัฐเข้าไปเกี่ยวข้องในลักษณะการ รับส่วย-เงินใต้โต๊ะซึ่งประเทศไทยประสบกับปัญหาดังกล่าวมานานหลายปี การทุจริตยังคงเป็นเหตุบ่อนทำลาย ความพยายามการปราบปรามการค้ามนุษย์ โดยยังมีรายงานว่า เจ้าหน้าที่รัฐของไทยบางรายมีส่วนเกี่ยวข้องในอาชญากรรมการค้ามนุษย์โดยตรง แรงงานอพยพโดยเฉพาะผู้ที่ไม่มีเอกสารจะไม่กล้าแจ้งความถึงอาชญากรรมค้ามนุษย์และไม่กล้าให้ความร่วมมือกับทางการเนื่องจากไม่ค่อยได้รับความคุ้ม ครองทั้งในประเทศไทยและประเทศต้นกำเนิด อีกทั้งไม่มีความรู้เกี่ยวกับสิทธิของตน ยังมีรายงานว่า เจ้าหน้าที่รับเงินสินบน และเกี่ยวพันโดยตรงกับการขู่กรรโชกเงินแรงงานอพยพและการนำแรงงานอพยพไปขายให้นายหน้า แรงงานอพยพบางคนถูกลักพาตัวและถูกจับไปเรียกค่าไถ่ ซึ่งทำให้แรงงานอพยพเหล่านี้มีความเสี่ยงมากขึ้นต่อการถูกแสวงประโยชน์ในการบังคับให้บริการทางเพศบังคับใช้แรง งานหรือมีสภาพเป็นแรงงานขัดหนี้ มีการกล่าวหาว่า เจ้าหน้าที่บางคนได้รับผลประโยชน์จากการค้ามนุษย์และอาชญากรรมอื่นๆ ที่กระทำต่อเหยื่อการค้ามนุษย์ มีรายงานที่น่าเชื่อถือระบุว่า เจ้าหน้าที่ฉ้อฉลให้ความคุ้มครองสถานค้าประเวณี และสถานบริการทางเพศอื่นๆ จากการบุกเข้าค้นหรือการตรวจสอบ รวมทั้งสมรู้ร่วมคิดกับนักค้ามนุษย์ อีกทั้งปัจจุบันรูปแบบการค้ามนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต คือ ไม่มีการลักพาหรือข่มขู่ที่ชัดเจน แต่เป็นการล่อลวงให้สมัครใจ เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นว่ากฎหมายหรือการบังคับใช้กฎหมายของไทยสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้หรือไม่ ประกอบกับจากตัว เลขการรายงานข้อมูลที่เกี่ยวกับคดีการค้ามนุษย์ที่รัฐบาลสรุปข้างต้นก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ไม่ได้ลดลงแต่อย่างใด

ปัจจุบันการค้ามนุษย์มีลักษณะที่หลากหลายรูปแบบ เช่น การบังคับค้าประเวณี การบังคับเพื่อธุรกิจทางเพศอื่น การบังคับใช้แรงงานประมง การบังคับขอทาน และมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น

รูปแบบการค้ามนุษย์ในปัจจุบันสามารถแบ่งได้ ดังนี้ (แสงจันทร์ มาน้อย, 2557: 4)

1. ค้ามนุษย์รูปแบบที่พบเห็นเป็นประจำ เช่น การค้าบริการทางเพศ ซึ่งพบเห็นบ่อยมาก เหยื่ออาจอยู่ในภาระจำยอมหรือถูกบังคับขู่เข็ญให้ขายบริการทางเพศ

2. ค้ามนุษย์เพื่อใช้แรงงานเยี่ยงทาส เหยื่อจำนวนมากที่ทำงานในสวน ฟาร์ม บ้าน โรงงาน ต้องทำงานหนัก ไม่ได้รับการพักผ่อน ถูกทารุณ ฯลฯ

3. ค้ามนุษย์เพื่อการแต่งงาน ปรากฏในรูปแบบของการจัดหาคู่เพื่อการรับจ้างแต่งงาน มีนายหน้าสืบเสาะหาหญิงเพื่อแต่งงานกับชายที่ไม่รู้จัก หลังจากแต่งงานหญิงจำนวนหนึ่งกลายเป็นเมียทาสอยู่ในสถานการณ์ที่เลวร้ายในเรื่องเพศ ถูกบังคับให้ขายบริการทางเพศ

4. ค้ามนุษย์เพื่อการขอทาน ซึ่งเป็นรูปแบบที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยนายหน้าติดต่อพาเด็ก คนชรา คนพิการเดินทางออกจากบ้านเกิดไปขอทานในเมืองใหญ่ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งเหยื่อจะถูกบังคับให้ขอทาน

5. ค้ามนุษย์เพื่อการทำผิดกฎหมาย ซึ่งเหยื่อมักเป็นเด็กที่พบเห็น คือ การนำเด็กไปเป็นเครื่องมือในการส่งยาเสพติดให้กับผู้ค้ารายย่อย

ก่อนที่ประเทศไทยจะมีกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ ไทยได้นำกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พ.ร.บ. คนเข้าเมือง พ.ศ.2522 พ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ.2539 พ.ร.บ.มาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ.2540 และ พ.ร.บ.คุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 เป็นต้น มาใช้ให้เหมาะสมกับความผิดแต่ละกรณี ต่อมารูปแบบการค้ามนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต คือ ไม่มีการลักพา หรือการข่มขู่ที่ชัดเจน แต่กลับเป็นการล่อลวงให้สมัครใจ โดยที่เหยื่อแทบไม่มีโอกาสรู้เลยว่าปลายทางจะต้องเผชิญกับอะไร เช่น แรงงานต่างด้าวที่อพยพเข้ามาหางานทำในประเทศไทย ซึ่งส่วนหนึ่งตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์ทั้งในบ้านเรือน โรงงานอุตสาหกรรม และธุรกิจประมง ประเทศไทยยังคงมีสถานะประเทศต้นทาง ปลายทาง และทาง ผ่านของการค้ามนุษย์ ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงได้ประกาศใช้ “พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551” เพื่อเป็นกฎหมายในการจัดการกับปัญหาการค้ามนุษย์ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยจะเริ่มมีผลบังคับใช้ใน 5 มิถุนายน 2551 สาระสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ ได้กำหนดลักษณะการกระทำความผิดฐานค้ามนุษย์ และการกระทำความผิดอื่นที่เกี่ยวข้องกับความผิดฐานค้ามนุษย์ รวมทั้งเรื่อง “แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ” เช่น การแสวงหาประโยชน์จากการค้าประเวณี การผลิตหรือเผยแพร่วัตถุหรือสื่อลามก การแสวงหาประโยชน์ทางเพศในรูปแบบอื่น การเอาคนลงเป็นทาส การนำคนมาขอทาน การบังคับใช้แรงงานหรือบริการโดยทำให้กลัวว่าจะเกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียง และทรัพย์สินของบุคคลนั้นเองหรือของผู้อื่น โดยขู่เข็ญด้วยประการใดๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย หรือโดยทำให้บุคคลนั้นอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ เป็นต้น

ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่าควรศึกษาปัญหาการบังคับใช้กฎหมายและบทกฎหมายยกเว้นโทษ การ ใช้ดุลยพินิจไม่ต้องลงโทษได้ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติป้องกัน และปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560 ที่มีผลต่อการจัดการปัญหาการค้ามนุษย์ในประเทศไทย เพื่อหาแนวทางการจัดการปัญหาการค้ามนุษย์ในประเทศไทยที่เหมาะสมต่อไป

บทความเรื่องนี้จึงเขียนขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการศึกษาปัญหาการบังคับใช้กฎหมายเพื่อป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ ภายใต้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ ในพ.ศ.2551 และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560 โดยขอเสนอประเด็นการศึกษาดังต่อไปนี้

1. มาตรการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ในบริบทของกฎหมายระหว่างประเทศ
2. มาตรการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ในกฎหมายของประเทศไทย
3. ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายต่อผู้กระทำความผิดการค้ามนุษย์แต่มีเหตุยกเว้นโทษตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและสภาพปัญหาของการค้ามนุษย์กับสังคมไทย
2. เพื่อศึกษามาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ตามกฎหมายไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อศึกษาปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Data) และข้อเท็จจริง ที่มุ่งเน้นโดยตรงต่อการศึกษาปัญหาการบังคับใช้กฎหมายต่อผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดค้ามนุษย์ โดยศึกษาจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องเช่น รัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 และพระราชบัญญัติ ป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 เป็นต้น ตลอดจนกรณีศึกษาที่ปรากฏความเสียหายจากปัญหาการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ โดยผู้เขียนจะนำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการเชิงพรรณนาประกอบกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เพื่อจะได้หาแนวทางข้อเสนอแนะต่อการจัดการปัญหาการค้ามนุษย์ที่เหมาะสมต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560

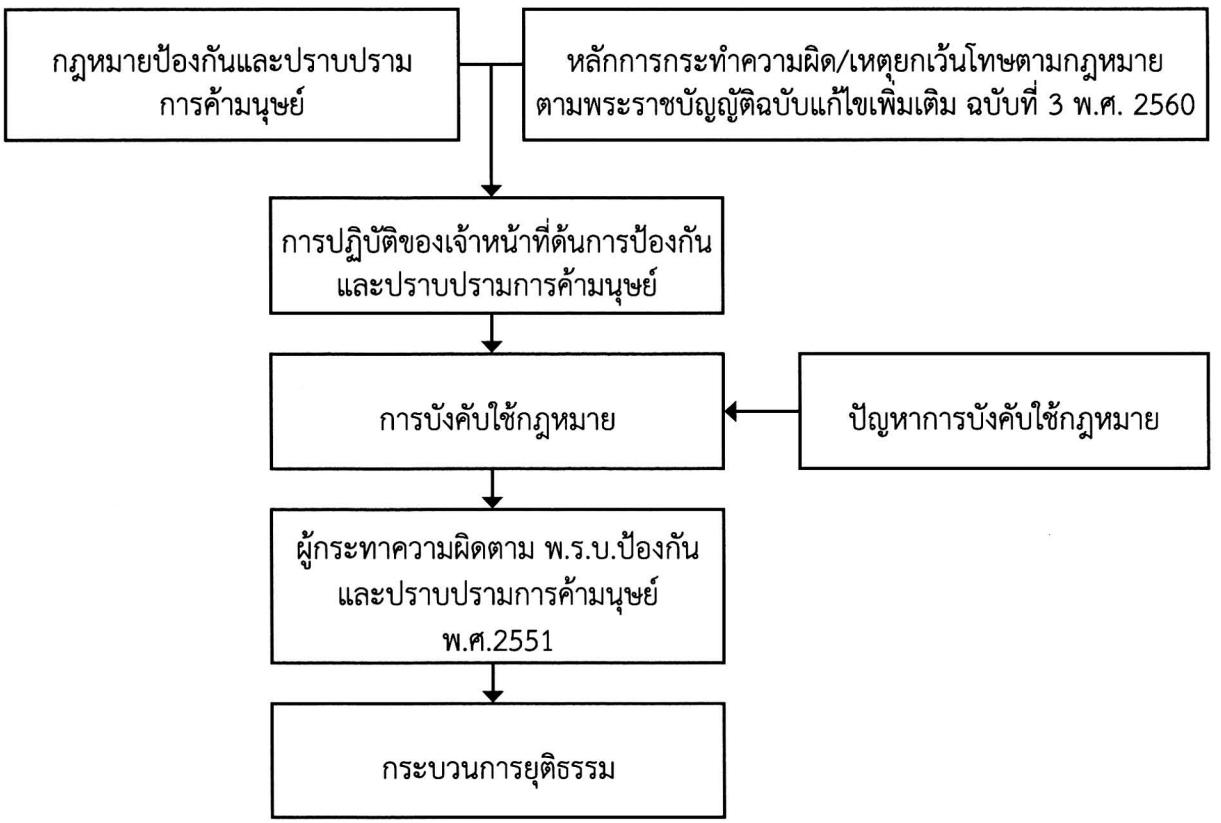

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศในการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์

ปัญหาการค้ามนุษย์ถือได้ว่าเป็นปัญหาสำคัญที่มีมาอย่างยาวนานซึ่งไม่ได้เป็นปัญหาเฉพาะแต่ในประเทศไทย แต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในทุกประเทศทั่วโลก ดังนั้น จึงมีความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่อขจัดปัญหาการค้ามนุษย์เพราะถือเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีทั้งในระดับระหว่างประเทศ และระดับภูมิภาค โดยเข้าร่วมในตกลงแบบทวิภาคีและพหุภาคี ดังนี้

ความร่วมมือระหว่างประเทศในกรอบสหประชาชาติ

อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์กร (United Nations Convention against Transnational Organized Crime–UNTOC) โดยประเทศไทยได้ลงนาม UNTOC เมื่อเดือนธันวาคม 2543 รวมทั้งลงนามพิธีสารว่าด้วยการป้องกัน ปราบปรามและลงโทษการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะสตรีและเด็ก (Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children) เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2556 และพิธีสารว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบขนผู้โยกย้ายถิ่นฐานโดยทางบก ทะเล และอากาศ (Protocol Against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air) เมื่อเดือนธันวาคม 2544

ความร่วมมือระดับภูมิภาค

1. กระบวนการบาหลี (Regional Ministerial Conference on People Smuggling, Trafficking in Persons and Related Transnational Crime-Bali Process) เป็นการประชุมระดับรัฐมนตรีของประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกเกี่ยวกับการลักลอบขนคนเข้าเมือง การค้ามนุษย์ และอาชญากรรมข้ามชาติที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยสมาชิก 46 ประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ และประเทศผู้สังเกตการณ์ 19 ประเทศ มี Steering Group ซึ่งไทยเป็นสมาชิก สนับสนุนการทำงานของ ออสเตรเลีย และอินโดนีเซียในฐานะประธานร่วม โดยได้จัดตั้ง สำนักงานสนับสนุนระดับภูมิภาค (Regional Support Office–RSO) ที่กรุงเทพมหานคร เพื่ออนุวัติกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาค (Regional Co-operation Framework–RCF) ซึ่งเปิดทำการเมื่อเดือนกันยายน 2555

2. ความร่วมมือกับอาเซียน อาเซียนมีกลไกเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ที่ไทยเป็นภาคี ได้แก่ ASEAN Declaration Against Trafficking in Persons Particularly Women and Children ปี 2547 ซึ่งเน้นการบังคับใช้กฎหมาย การคัดแยกเหยื่อออกจากผู้กระทำผิด และการกำหนดบทลงโทษที่รุนแรงแก่ผู้กระทำผิดฐานค้ามนุษย์ และสนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องทางอาญาของภูมิภาคอาเซียน (The Treaty on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters among Like-Minded ASEAN Member Countries) โดยไทยได้ให้สัตยาบันสนธิสัญญาฯ เมื่อ 31 มกราคม 2556

โดยกลไกหลักที่อาเซียนกำลังอยู่ในระหว่างการพิจารณาจัดทำ ได้แก่ Regional Plan of Action to Combat Trafficking in Persons ซึ่งไทยและสิงคโปร์ได้เริ่มผลักดันใน การประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียนด้านอาชญากรรมข้ามชาติ (SOMTC) ครั้งที่ 12 ในเดือนกันยายน 2555 ที่กรุงเทพมหานคร ให้สอดคล้อง และสะท้อนความพยายามระดับภูมิภาค เพื่อสนับสนุนแผนระดับโลก UN Global Plan of Action to Combat Trafficking in Persons และการจัดทำอนุสัญญาอาเซียนว่าด้วยการค้ามนุษย์ (ASEAN Convention on Trafficking in Persons) ซึ่งในระหว่างการประชุม AMMTC เมื่อเดือนกันยายน 2556 ยังอยู่ในระหว่างการพิจารณาปรับแก้ร่างเอกสารทั้งสองฉบับ ทั้งนี้ โดยเป็นการเสริมความร่วมมือที่มีในกรอบ Coordinated Mekong Ministerial Initiative against Trafficking (COMMIT)

ความร่วมมือระดับทวิภาคี

1. บันทึกความเข้าใจว่าด้วยการขจัดการค้าเด็กและสตรีและการช่วยเหลือเหยื่อของการค้ามนุษย์ (MOU on Bilateral Cooperation for Eliminating Trafficking in Children and Women and Assisting Victims of Trafficking) ซึ่งไทยได้มีความตกลงกับกัมพูชา (ปี 2546) ลาว (ปี 2548) เวียดนาม (ปี 2551) และเมียนมาร์ (ปี 2552) โดยอยู่ระหว่างการหารือเพื่อจัดทำกรอบความร่วมมือกับอีกหลายประเทศที่มีความเป็นไปได้มากว่าจะเป็นต้นทางของผู้เสียหายในประเทศไทย และ/หรือปลายทางของคนไทยที่ตกเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์

2. การจัดทำบันทึกความร่วมมือระหว่างไทยกับญี่ปุ่นว่าด้วยการแลกเปลี่ยนข่าวสารสำหรับการป้องกันและต่อต้านการค้ามนุษย์ (Memorandum of Cooperation between the Government of Japan and Thailand concerning the Exchange of Information for the Purpose of Preventing and Combating Trafficking in Persons) เพื่อประโยชน์ในการสืบสวนสอบสวนผู้ต้องสงสัยในคดีค้ามนุษย์ ขยายผลการจับกุมและดำเนินคดีผู้กระทำความผิดทั้งในไทยและญี่ปุ่นอย่างมีประสิทธิภาพ สนับสนุนความร่วมมือทางกฎหมายระหว่างไทยกับญี่ปุ่น

3. การจัดทำบันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลว่าด้วยความร่วมมือด้านการจ้างแรงงาน ซึ่งเป็นการลดความเสี่ยงของการค้ามนุษย์ในภาคแรงงาน โดยเฝ้าระวังการแสวงผลประโยชน์โดยมิชอบจากการผลักดันแรงงานอพยพไปทำงานในประเทศปลายทาง ซึ่งในปัจจุบันไทยมีความตกลงในลักษณะนี้กับอิสราเอล และกำลังอยู่พิจารณาร่างความตกลงกับบังกลาเทศ

หลักกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการเพื่อป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดรับรองในเรื่อง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเสมอภาค ดังที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 4 แห่งรัฐธรรมนูญ ว่า

"ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของ บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง ปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน"

กฎหมายไทยรับรองไว้ว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์โดยเท่าเทียมกันจึงได้รับการคุ้มครองโดยหลักการและกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ รวมถึงกฎหมายในประเทศคือรัฐธรรมนูญด้วย ดังนั้นการค้ามนุษย์จึงถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ อันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับหรือการกระทำใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ บทบัญญัติหรือการกระทำนั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551

ประเทศไทยได้ออกพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 ซึ่งเป็นกฎหมายสำหรับบังคับใช้กับความผิดฐานค้ามนุษย์ขึ้นเป็นการเฉพาะ โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2551 เป็นต้นมา จึงได้ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาช่องว่างของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้ามนุษย์ได้ครอบคลุม 3 ด้านได้แก่ (บันดาล บัวแดง และคณะ 2556: 45)

1. ขยายความเหยื่อหรือผู้เสียหายจากผู้หญิงและเด็ก เป็นบุคคลโดยไม่จำกัดเพศและอายุ

2. กำหนดนิยามคำว่าค้ามนุษย์ไว้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะรูปแบบการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบที่สอดคล้องและครอบคลุมกับการกระทำผิดที่เกิดขึ้นจริงในสังคม

3. กำหนดให้ผู้กระทำการค้ามนุษย์เป็นขบวนการในลักษณะองค์กรอาชญากรรม มีความผิด แม้สมาชิกองค์กรอาชญากรรรมนั้นไม่ได้ลงมือกระทำผิดเอง

พระราชบัญญัตินี้ให้ยกเลิก พระราชบัญญัติมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ.2540 (มาตรา 3 ของ พ.ร.บ.) และประธานศาลฎีกามีอำนาจออกข้อบังคับ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่กับออกกฎกระทรวงและระเบียบเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

ต่อมามีการแก้ไขเพิ่มเติม โดยตราเป็นพระราชบัญญัติ ป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2558 ลงวันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2558 เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 มีบทบัญญัติบางประการไม่เหมาะสมต่อการป้องกัน

และปราบปรามการค้ามนุษย์ ในปัจจุบันที่มีความรุนแรง ซับซ้อน และเป็นอาชญากรรมข้ามชาติ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์โดยกำหนดให้มีมาตรการสร้างแรงจูงใจให้ผู้พบเห็นเหตุได้รับความคุ้มครองและกำหนดโทษที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

และได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560 ลงวันที่ 26 มกราคม พ.ศ.2560 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป (บังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2560) โดยกฎหมายฉบับนี้ ได้แก้ไขบทนิยามคำว่า "แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ" และ "การบังคับใช้แรงงานหรือบริการ" และกฎหมายยังมีการเพิ่มบทลงโทษเพิ่มขึ้นโดยแก้ไขความในมาตรา 6 พระราชบัญญัติ ป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560

การกระทำเป็นความผิดแต่มีเหตุยกเว้นโทษหรือใช้ดุลยพินิจไม่ต้องถูกลงโทษตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560

ตามที่พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560 มีการเพิ่มเติมข้อกฎหมายขึ้นมา คือ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา 56/1 ในหมวด 6 บทกำหนดโทษแห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551

"มาตรา 56/1 ผู้ใดเป็นธุระจัดหา ซื้อ ขาย จำหน่าย พามาจากหรือส่งไปยังที่ใด หน่วงเหนี่ยวกักขัง จัดให้อยู่อาศัย หรือรับไว้ ซึ่งบุคคลอายุไม่เกินสิบห้าปี ให้ทำงานหรือให้บริการที่เป็นอันตรายอย่างร้ายแรง และมีผลกระทบต่อร่างกายหรือจิตใจ การเจริญเติบโต หรือพัฒนาการ หรือในลักษณะหรือในสภาพแวดล้อม ที่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของบุคคลนั้น หรือขัดต่อศีลธรรมอันดี ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสี่ปี และปรับไม่เกินสี่แสนบาท

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นกรณีที่ผู้บุพการีให้ผู้สืบสันดานทำงานหรือให้บริการ เพราะเหตุความยากจนเหลือทนทาน หรือเมื่อพิจารณาถึงสภาพความผิด หรือเหตุอันควรปรานีอื่นแล้ว ศาลจะไม่ลงโทษผู้กระทำความผิดเลยก็ได้"

ตามมาตรา 56/1 วรรค 2 ที่กำหนดกรณีที่ผู้บุพการีให้ผู้สืบสันดานทำงานหรือให้บริการ เพราะเหตุความยากจนเหลือทนทาน หรือเมื่อพิจารณาถึงสภาพความผิด หรือเหตุอันควรปรานีอื่นแล้ว ศาลจะไม่ลงโทษผู้กระทำความผิดเลยก็ได้นั้น ด้วยกฎหมายป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์วัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองช่วยเหลือผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติโดยไม่เลือกปฏิบัติ ดังนั้นบทลงโทษก็ควรที่จะไม่เลือกปฏิบัติ และเมื่อนำบทบัญญัติดังกล่าวไปเปรียบเทียบกับประมวลกฎหมายอาญาที่มีบทบัญญัติใกล้เคียงกัน มาตรา 335 วรรคท้าย บัญญัติว่า "ถ้าการกระทำความผิดดังกล่าวใน มาตรานี้ เป็นการกระทำโดยความจำใจหรือความยากจนเหลือทนทานและทรัพย์นั้นมีราคา เล็กน้อย ศาลจะลงโทษผู้กระทำความผิดดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 334 ก็ได้"

เมื่อพิจารณาตามวรรคท้ายของ มาตรา 335 ประมวลกฎหมายอาญาจะเห็นว่า การลักทรัพย์เป็นการกระทำ โดยความจำใจหรือความยากจนเหลือทนทาน และทรัพย์นั้นมีราคาเล็กน้อยศาลจะลงโทษผู้กระทำความผิดดังที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 334 ก็ได้ ถือได้ว่าบทบัญญัติดังกล่าวเป็นบทลดโทษให้แก่ผู้กระทำผิดแต่ไม่ใช่จะไม่ต้องรับโทษเลยเพราะอย่างน้อยผู้กระทำผิดก็ยังคงต้องรับโทษขั้นต่ำคือโทษตามมาตรา 334 ถ้าศาลเห็นว่าเป็นการกระทำโดยความจำใจหรือความยากจนเหลือทนทาน แต่มาตรามาตรา 56/1 วรรค 2 แห่งพระราช

บัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 นี้ได้บัญญัติผลไว้ว่า "..เพราะเหตุความยากจนเหลือทนทาน หรือเมื่อพิจารณาถึงสภาพความผิด หรือเหตุอันควรปรานีอื่น ศาลจะไม่ลงโทษผู้กระทำความผิดเลยก็ได้" อันแสดงให้เห็นว่าเป็นบทบัญญัติยกเว้นโทษหรือการใช้ดุลพินิจไม่ลงโทษ มิใช่เพียงบทบัญญัติลดโทษอย่างเช่นกฎหมายอาญาที่นำมาเปรียบเทียบข้างต้น

ประเด็นที่สำคัญในการบังคับใช้กฎหมายคือ ด้วยต้นธารแห่งความยุติธรรมนั้นเริ่มต้นกระบวนการจับกุม สอบสอนของเจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐ การไปกำหนดข้อยกเว้นไม่ต้องรับโทษตามวรรคสอง ของมาตรา มาตรา 56/1 (มาตรา 8 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560) นั้น อาจเป็นช่องทางให้เจ้าหน้าที่ที่ไม่สุจริตฉวยโอกาสในการแสวงหาประโยชน์ซ้อนเข้ามาในกระบวนการปราบปรามการค้ามนุษย์นี้ได้ เช่น มีการเรียกผลประโยชน์เพื่อให้เขียนรายงานข้อเท็จจริงอันมีลักษณะกระทำไปเพราะเหตุความยากจนเหลือทนทาน หรือเพิ่มเติมเหตุอื่นเพื่อสอดคล้องกับตัวบทกฎหมายเพื่อให้เป็นเหตุยกเว้นโทษสำหรับผู้กระทำความผิดเพื่อแลกกับผลประโยชน์ได้

ถ้าพิจารณาในมุม "ผู้บุพการีให้ผู้สืบสันดานทำงานหรือให้บริการ" เท่านั้นที่จะอ้างเหตุยกเว้นโทษนี้ได้ เมื่อพิจารณาข้อเท็จจริงทางสังคมก็ต้องยอมรับว่ามีกรณีไม่น้อยเด็กสาว เด็กชาย จำนวนไม่น้อย ถูกใช้เป็นเครื่องมือบำเรอกาม เพื่อความก้าวหน้าในการงาน โดยที่พ่อแม่เด็กจำยอมหรือเต็มใจ ส่วนใหญ่คือมีฐานะยากจน หรือบางส่วนต้องการเป็นอาชีพเลี้ยงตัวเนื่องจากงานไม่หนักได้เงินเร็ว ดังจะเห็นได้จากข่าวสารหรือรายงานขององค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องออกมาอย่างต่อเนื่องถึงปัญหาดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการเร่ขายประเวณีเด็กที่มีอย่างมากมายในไทย เนื่องจากมีความต้องการทางตลาดของผู้ใหญ่ที่ใฝ่ทางกามจำนวนมาก ซึ่งเมื่อกระบวนการนี้มีข้าราชการ เจ้าหน้าที่บ้านเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง ยิ่งเป็นสร้างกระบวนการค้ามนุษย์เหล่านี้ง่ายขึ้น มากขึ้น บางครั้งผู้มีอิทธิพลในสังคม เจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร ทำเสียเอง ทำให้การบังคับใช้กฎหมายยากลำบากมากขึ้น สวนทางกับแนวนโยบายของรัฐที่ต้องการปราบปราม หรือแม้กระทั่งการใช้แรงงานเด็กอย่างทารุณ การบังคับขอทาน การค้าประเวณีเด็ก เป็นต้น เมื่อไปพิจารณาเนื้อหาในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ ฉบับที่ 3 ปี 2560 ในมาตรา 56/1 กำหนดโทษไว้รุนแรง สำหรับผู้ที่เป็นธุระจัดหา ซื้อ ขาย บุคคลอายุไม่เกินสิบห้าปี ให้ทำงาน หรือให้บริการที่เป็นอันตรายอย่างร้ายแรงและมีผลกระทบต่อร่างกายหรือจิตใจ หรือขัดต่อศีลธรรมอันดี ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสี่ปี และปรับไม่เกินสี่แสนบาท แต่หากเป็นกรณีที่บุพการีให้ผู้สืบสันดานทำงานหรือให้บริการ เพราะเหตุความยากจนเหลือทนทาน หรือเมื่อพิจารณาถึงสภาพความผิดหรือเหตุอันควรปรานีอื่นแล้ว ศาลจะไม่ลงโทษผู้กระทำความผิดเลยก็ได้ นอกจากจะขัดกับหลักศีลธรรมอันดีงามอย่างรุนแรงแล้ว อาจเป็นช่องโหว่ของกฎหมายที่จะทำให้การค้ามนุษย์หมดไปได้ยาก เพราะสังคมไทยมีอะไรที่ลึกลับซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง เป็นช่องทางการเรียกหรือแสวงหาผลประโยชน์ที่ไม่ชอบต่างๆ ได้ย่อมเกิดขึ้นง่าย ประเด็นนี้จึงเสนอแนะว่าไม่ควรให้มีเงื่อนไขในการยกเว้นโทษหรือไม่ลงโทษ แต่อาจกำหนดเป็นเหตุลดโทษได้ถ้ามีเหตุผลทางกฎหมายสนับสนุนเพียงพอ อีกแนวทางอาจจะไปกำหนดลักษณะความผิดและบทลงโทษที่เหมาะในกฎหมายเฉพาะอย่างเช่น ร่างพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน ซึ่งอาจจะช่วยให้การคัดแยกคดีเช่น การบังคับขอทานอันเป็นความผิดฐานค้ามนุษย์ให้มีความชัดเจนและกำหนดบทลงโทษที่เหมาะสมได้ เป็นต้น

สรุปผลการศึกษา

ตามที่พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560 มีการเพิ่มเติมข้อกฎหมายขึ้นมาตามมาตรา 56/1 วรรค 2 ที่กำหนดกรณีที่ผู้บุพการีให้ผู้สืบสันดานทำงานหรือให้บริการที่เข้าลักษณะการ

ค้ามนุษย์ที่กระทำต่อเด็กตามวรรคหนึ่ง เพราะเหตุความยากจนเหลือทนทาน หรือเมื่อพิจารณาถึงสภาพความผิด หรือเหตุอันควรปรานีอื่นแล้ว ศาลจะไม่ลงโทษผู้กระทำความผิดเลยก็ได้นั้น ด้วยกฎหมายป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองช่วยเหลือผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติ โดยไม่เลือกปฏิบัติ พิเคราะห์จากบทบัญญัติการกระทำที่เข้าลักษณะความผิดอาชญากรรมการค้ามนุษย์ตามวรรคแรก นอกจากจะต้องห้ามตามกฎหมายแล้วยังขัดต่อหลักจารีตและศีลธรรมอันดีอย่างรุนแรง เนื่องจากบุพการียิ่งต้องมีหน้าที่จะต้องดูแลผู้สืบสันดานของตนให้พ้นจากภัยเหล่านี้ ดังนั้นการที่กฎหมายกำหนดให้เป็นดุลพินิจศาลในการยกเว้นโดยไม่ลงโทษผู้กระทำความผิดเลยก็ได้หากเข้าเงื่อนไขตามที่กฎหมายกำหนดนั้น จึงเห็นว่าการบัญญัติกฎหมายเช่นนี้ขัดกับหลักสิทธิมนุษยชนและศีลธรรมอันดีอย่างร้ายแรง และเป็นการยากที่จะทำให้ปัญหาการค้ามนุษย์หมดไปได้

ประเด็นต่อมาสืบเนื่องจากการบัญญัติกฎหมายที่สามารถยกเว้นการลงโทษได้ถ้าข้อเท็จจริงเข้าเงื่อนไข (กรณีที่ผู้บุพการีให้ผู้สืบสันดานทำงานหรือให้บริการ เพราะเหตุความยากจนเหลือทนทาน หรือเมื่อพิจารณาถึงสภาพความผิด หรือเหตุอันควรปรานีอื่นแล้ว ศาลจะไม่ลงโทษผู้กระทำความผิดเลยก็ได้) อาจเป็นช่องทางให้เจ้าหน้าที่ที่ไม่สุจริตฉวยโอกาสในการแสวงหาประโยชน์ซ้อนเข้ามาในกระบวนการปราบปรามการค้ามนุษย์นี้ได้ เช่น มีการเรียกผลประโยชน์เพื่อให้เขียนรายงานข้อเท็จจริงอันมีลักษณะกระทำไปเพราะเหตุความยากจนเหลือทนทาน หรือเพิ่มเติมเหตุอื่นเพื่อสอดคล้องกับตัวบทกฎหมายเพื่อให้เป็นเหตุยกเว้นโทษสำหรับผู้กระทำความผิดเพื่อแลกกับผลประโยชน์ได้

ข้อเสนอแนะ

1. ควรแก้ไขพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 โดยตัดมาตรา 56/1 วรรคสองออกไป ไม่ให้มีเหตุยกเว้นโทษหรือดุลพินิจไม่ลงโทษในกฎหมายนี้

2. หรืออาจกำหนดเป็นเหตุลดโทษได้ถ้ามีเหตุผลทางกฎหมายสนับสนุนเพียงพอ อีกแนวทางอาจจะไปกำหนดลักษณะความผิดและบทลงโทษที่เหมาะสมในกฎหมายเฉพาะอย่างเช่น ร่างพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน เป็นต้น

3. ควรเพิ่มมาตรการหรือโทษให้รุนแรงมากขึ้น ในการกระทำความผิดด้านการค้ามนุษย์ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปเกี่ยวข้อง เพราะจากสถิติข้อมูลในเรื่องคดีการค้ามนุษย์ของไทยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปเกี่ยวไม่โดยตรงก็ทางอ้อมในกระบวนการค้ามนุษย์เกือบทุกประเภท รวมถึงผู้สนับสนุนทำให้เกิดการค้ามนุษย์เช่น ผู้ใช้บริการด้วย หากยังไม่มีมาตรการที่เข้มงวดมากกว่านี้ กฎหมายเขียนไว้ครอบคลุมดีเพียงใดก็ตามก็ไม่อาจแก้ไขปัญหาได้ถ้าคนใช้กฎหมายทำเสียเอง

เอกสารอ้างอิง

จรีย์วรรณ พุทธานุรักษ์และคณะ (2550). **การค้ามนุษย์.** พินิจในแนวสตรีนิยม ในพื้นที่ของอินเตอร์เน็ต

โชติกา ชุ่มมี. (2558). **ผลกระทบสหรัฐฯ ลดอันดับไทยสู่ระดับต่ำสุดการค้ามนุษย์ 2014.** สืบค้น 2 กรกฎาคม2558, จาก www.scbeic.com

บันดาล บัวแดง และคณะ. (2556). **การค้ามนุษย์ในโลกไร้พรมแดน.** คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติและบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร.

แสงจันทร์ มาน้อย. (2557). **การดำเนินงานของประเทศไทยในการต่อต้านการค้ามนุษย์.** สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

สถานฑูตสหรัฐอเมริกา. (2557). **รายงานสถานการณ์การค้ามนุษย์ประจำปี พ.ศ.2557.** จาก http://www.thai.bangkok.usembassy.gov/

อำนาจ เนตยสุภา. (2552). **แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการค้ามนุษย์.** วารสารวิชาการนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยทักษิณ.